

DANTE'NİN "CENNET"İNDE FLORANSA SÜRGÜNÜNÜN İZDÜŞÜMÜ: XVII. KANTO

L'OMBRA DELL'ESILIO DI FIRENZE NEL "PARADISO" DANTESCO: CANTO XVII

Özge PARLAK TEMEL¹

ÖZ

Yaşamının önemli bir kısmını siyasi nedenlerden dolayı sürgünde geçiren, İtalyan edebiyatının babası Dante Alighieri üzerine araştırmalar yapmak ve *İlâbi Komedya*'yı “okumak,” eserin yazıldığı dönemin kültürel öğelerine hâkimiyeti zorunlu kılan bir “düşünme biçimi” (*forma mentis*) aracılığıyla, geçmişte olduğu kadar günümüzde de, felsefe ve şiirle ilgilenmenin en üst seviyedeki göstergesi olarak kabul edilmektedir (Petrocchi 23). Tıpkı Aeneas² ve Aziz Paulus'ta³ gerçekleştiği gibi mistik bir düşünme ürünü olan *İlâbi Komedya*'nın *Cennet* bölümünün XVII. kantosunda Dante'nin çarpıtıldığı sürgün cezasının tüm gerekçeleri ve “hak edilmeyen bu sürgünün” (*exul immeritus*) yıkıcı ve yapıcı sonuçları ozanın gururu, nefreti ve acısıyla harmanlanarak gün yüzüne çıkarılmıştır. Geleceğin yıkıcı görüntüleri, geçmişin pişmanlıkları ve içinde bulunulan zamanın acı kehanetleri aracılığıyla Dante, insanoğluna aynı kantoda üç farklı zaman dilimi sunmaktadır. Pasquini, XVII. kantoyu *Cennet*'in yapıtaşını oluşturan kanto olarak değerlendirir (271): Bu kanto sürgün dramına ilişkin Dante'yle ilgili dile getirilmiş tüm kehanetlerin kesişme noktası ve aynı zamanda Dante'nin bu acı karşısındaki derin hüznünü insanlara tüm açıklığıyla iletme çabasının en açık göstergesidir. Bu bağlamda, acı ve talihsizliklerle örülü sürgün döneminin dramatik gerçekliğini nedenleri ve sonuçlarıyla ilk kez net bir biçimde ortaya koyan XVII. kantonun incelenmesi, günümüzde evrensel edebiyatın başyapıtlarından biri olarak kabul edilen *İlâbi Komedya*'nın felsefesini ve özünü aydınlatması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Sözcükler: *İtalyan Edebiyatı, Dante, İlâbi Komedya, Cennet, Sürgün*

RIASSUNTO

La conduzione di ricerche su Dante Alighieri, considerato il padre della letteratura italiana che trascorse gran parte della sua esistenza in esilio per motivi di carattere politico e la “lettura” della *Divina Commedia* tramite una *struttura mentale* (*forma mentis*) che rende obbligatoria la padronanza degli elementi culturali del periodo di stesura dell'opera, è stato ed è tuttora considerato come il più alto indicatore di dedizione alla filosofia e alla poesia (Petrocchi 23). Nel canto XVII del *Paradiso* della *Divina Commedia*, che come per Enea e San Paolo è il frutto di un sogno mistico, tutte le

¹ Dr., Hacettepe Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, Modern Diller Birimi Öğretim Görevlisi, ozge.parlaktemel@hacettepe.edu.tr

² Kral Ankhises ile Apfrodite'nin oğlu ve Troya kahramanlarından biridir.

³ Hristiyanlığın yayılmasına öncülük eden on iki havariden biridir.

motivazioni della condanna all'esilio di Dante e le conseguenze distruttive e costruttive di un "esilio immeritato" (exul immeritus) risalgono alla luce del giorno mischiandosi con l'orgoglio, l'odio e il dolore del poeta. Tramite le apocalittiche visioni del futuro, i pentimenti del passato e le dolorose profezie del presente Dante, nello stesso canto, offre all'essere umano tre differenti sezioni temporali. Il Pasquini, definisce il Canto XVII come la pietra d'angolo del *Paradiso* (271): questo canto rappresenta il punto d'incontro di tutte le profezie pronunciate su Dante in merito al dramma dell'esilio ed allo stesso tempo è il plateale tentativo di Dante di trasmettere alle persone il proprio disappunto provato di fronte a tale dolore. Da tale punto di vista, l'analisi del canto XVII, dove per la prima volta il periodo d'esilio doloroso e pieno di disavventure viene raffigurato alla luce della realtà drammatica di quel tempo, dei motivi e delle conseguenze, è di primaria importanza nel poter fare luce sulla filosofia e sull'essenza della *Divina Commedia*, oggi giorno considerata uno dei capolavori della letteratura universale.

Parole Chiave: *Letteratura Italiana, Dante, Divina Commedia, Paradiso, Esilio*

I. Giriş

İlahi Komedya'nın *Cennet* bölümü, Dante'nin Alberto Magno'dan Tommaso d'Aquino'ya kadar XIII. yüzyılın büyük ve klasik eserlerinin disiplinli bir çalışmasından doğan entelektüel vizyonunu tüm derinliği ve orijinalliğiyle gözler önüne serer. Ozanın entelektüel derinliğinin, kontrol edilemeyen içgüdülere ve anlamsız tutku patlamalarına meydan vermeyen kuvvetli bir mantık simetrisinin egemenliği altında olduğu söylenebilir. Ozanın öfke patlamaları, duygusal dalgalanmaları, alaycılık ve intikam yüklü satırları, sürgün dönemine ilişkin anıları yüzeysel bir değerlendirmeden uzak tutulmalı, bu satırların ozanın gerçek anlamda acı çeken ruhunun ve zor şartlar altındaki yaşamının birer yansıması olduğu unutulmamalıdır (Petrocchi 80). Dante'nin yaşadığı Floransa kentinin sosyal ve siyasi gerçeklerinin, Ortaçağ'ın felsefi, ahlaki ve tinsel yapısıyla bütünleşmesinin ürünü olan *İlahi Komedya*, tarih, bilim ve felsefe ile Tanrı'nın kusursuz gerçekliği karşısında insanoğlunun yeryüzünde egemen kıldığı adaletsiz ve bozulmuş düzeni sağlam bir sentezde bir araya getirir. Ozanın özyaşamöyküsel unsurlara sıklıkla yer verdiği bu yapının salt bireysel bir deneyim olarak değerlendirilmemesi gerekir. Dante'nin dizeleri aracılığıyla tüm insanlığın içinde bulunduğu bozuk düzenin, sosyal ve siyasi adaletsizliklerin bilincine erişmesi ve kurtuluşa yönelmesi yapının özünü oluşturmaktadır.

Dante Alighieri 1265 yılında Floransa'da doğar. Çok varlıklı bir aileden gelmemesine rağmen, gençlik çağlarında iyi bir eğitim almayı ve toplum içinde kendine yer bulmayı başarır. *İlahi Komedya*'nın *Cebennem* bölümünün XV. kantosunda ozanın kendi dizeleriyle dile getirdiği üzere, ustası saydığı Brunetto Latini'den güzel söz söyleme ve yazma sanatını öğrenir: Bu beceriler o dönemki toplum hayatında saygıdeğer bir konum edinmenin vazgeçilmez unsurları olarak kabul edilmektedir (Branca 72). Provanslı ve Sicilyalı şairlerin yanı sıra Guittone d'Arezzo, Guido Guinizzelli ve arkadaşı Guido Cavalcanti'nin şiirleri aracılığıyla ozan, "sözcükleri dizelere dökme sanatı"nı öğrenir, Sicilya Okulu'nu ve Provans şiirini inceler. "Tatlı Yeni Üslup" (Dolce

Stil Nuovo) adını verdiği şiirlerinde Beatrice adındaki bir kadından övgüyle bahseder, onu yeryüzüne inmiş bir melek olarak niteler. Her ne kadar Beatrice'nin 1290'da hayatını kaybetmesi Dante için bir kayboluş dönemine işaret etse de sevdiği kadının ölümü ozanın "dolce stil nuovo"nun kapalı dünyasından çıkmasına, kültürel ufkunun genişlemesine ve bu bağlamda çağının toplumsal ve siyasi gerçekleriyle yüzleşmesine olanak sağlar. Bu dönemde kendini felsefe ve teoloji çalışmalarına adanmış ozan, Latin şairlerini ve özellikle de ustası saydığı Vergilius'u okur. 1295 yılından itibaren ise ozan, Floransa'nın siyasi hayatında aktif bir rol üstlenir. Ne var ki, toplumdaki karmaşanın ve adaletsizliğin giderek artması, Kilise ve imparator arasındaki çatışmaların sosyal düzensizliği tetiklemesi Dante'yi oldukça etkiler. Ozan, din ve siyasetin ayrı makamlar tarafından yönetilmesinin gerekliliğine dikkat çeken *Guelfo* partisinin *Beyazlar* kanadını destekler. Ancak Floransa'da *Siyahlar* kanadının iktidarı ele geçirmesiyle birlikte Dante ve birçok kişi Floransa'dan sürgün edilir (Öncel 36-37).

Dante'nin yaşamında dönüm noktası sayılabilecek sürgün dönemini salt olumsuz yönleriyle değil, olumlu yönleriyle de irdelemek esastır. Ozan, her şeyden önce sürgün dönemi sayesinde dünyaya hakim olan adaletsizliğin ve bozuk düzenin sadece çok sevdiği Floransa'ya özgü bir durum olmadığına tanıklık edecek ve haksız bir biçimde çarptırıldığı sürgün cezasının dünyadaki siyasi çekişmelerin, yolsuzlukların ve karmaşa ortamının bir izdüşümü olduğu bilincine erişecektir. Bu bağlamda insanlığı, dünyaya hakim olan karmaşa ve anarşi ortamından haberdar etme görevinin Tanrı tarafından kendisine verildiği düşüncesiyle ozan, başyapıtı *İlahi Komedya'yı* 1307-1321 yılları arasında sürgün döneminde kaleme alacaktır. Tanrı tarafından kendisine atfedilen söz konusu ilahi misyonla Dante, yapıtı aracılığıyla yeryüzündeki adaletsizliğin sonuçlarına dikkat çekerek tüm insanlığın günahlarından arınmasını ve kurtuluşa yönelmesini amaçlamaktadır. Dante'nin sırasıyla cehennem, araf ve cennette yaptığı düşsel bir yolculuğu dile getiren *İlahi Komedya* bir giriş kantosu ve her biri 33 kantodan oluşan 3 bölümle birlikte toplam 100 kantodan oluşur. Cehennem ve araftaki yolculuğunda ozana, insan aklının ve bilgeliğin simgesi olarak kabul ettiği ve en büyük ustası saydığı Latin şair Vergilius eşlik eder. Cehennem gittikçe daralan dokuz kattan oluşur. Bu katların bazıları da kendi içlerinde günahların derecelendirilmelerine göre çeşitli bölümlere ayrılır. Burada her suç için farklı cezalar verilmektedir. Ozanın tasvir ettiği cehennem, ışıktan yoksundur. Dante'nin cennetteki yolculuğunda ise kılavuzu aşık olduğu kadın Beatrice'dir. Beatrice, ozanın "Tatlı Yeni Üslup" adını verdiği şiirlerinde olduğu gibi mucizeler göstermek için yeryüzüne inmiş bir melektir. Göklerdeki meleklerle yaraşır bir mükemmelliğin ve erdem in yansıması Beatrice, Dante'nin cennet

yolculuğunda onun günahlarından arınarak Tanrı'ya erişmesini sağlayacaktır. Beatrice, *İlahi Komedya*'nın dizelerinde iman ve inancın simgesidir. Bu bağlamda, Dante'ye göre bilgelik ve aklın yanı sıra Tanrı'ya giden yolu ve kurtuluşu işaret eden diğer iki olgu iman ve inanç olmalıdır.

İlahi Komedya'nın *Cebennem* bölümündeki tüyler ürperten görüntüler ve güneş ışığından yoksun korkunç doğa, *Araf* bölümünde yerini huzurun hakim olduğu, karmaşadan uzak bir düzene bırakır. *Cennet* ise *Cebennem* ve *Araf* bölümlerindeki betimlemelerden farklı olarak tüm imgelerin birbiriyle uyum içinde olduğu, huzurun ve arınmışlığın kusursuz bir uyuma eriştiği, parlak bir aydınlığın egemen olduğu bol ışıklı bir ülkedir. Cebennemde acı çeken ruhların inlemeleri, yerini önce arafta sessizliğe, daha sonra cennette ise ilahilerin ve duaların hoş melodilerine bırakır. Dante, günahlarını itiraf edip pişmanlığını belirtmesinin ardından Letè ve Eunoè ırmaklarının sularında günahlarından tamamen arınır ve Beatrice ile cennete doğru yol alır.

Huzurlu ruhların yer aldığı cennet, dünyanın etrafını saran dokuz gök küresinden oluşur. Küreler saf ışıktandır ve Tanrı'ya yaklaştıkça ışığın şiddeti artar. En yüksekteki son küre hariç diğer gök kürelerinin her birine bir gezegen ya da bir yıldız eşlik etmektedir. Ayın bulunduğu cennetin 1. gök katında başkalarının arzularına boyun eğdikleri için adaklarını yerine getirememiş insanların ruhları bulunur. Bu nedenle cennette de insan bedenine sahiptirler. Buna karşılık cennetin diğer katlarındaki ruhlar, ışıklı birer nokta görünümündedirler. Merkür gezegeninin bulunduğu 2. gök katında dünyada ün kazanma tutkusunun peşinden gitmiş kişilerin, Venüs'ün bulunduğu 3. gök katında dünyada büyük bir sevgi duymuş olanların ruhları bulunur. Bu bağlamda araştırmacılar Baldi ve Giusso'ya göre cennetin ilk üç katında diğer katlara göre daha kusurlu ruhlar yer almaktadır (298). Buna karşılık üst katlar gitgide daha kusursuz ruhlara ayrılmış olacaktır. Ne var ki, Rossi'ye göre, cennetteki bu alt bölümleri, buradaki ruhların çeşitli derecelere göre kutsandıkları şeklinde yorumlamamak gerekir:

Dante'nin cennetindeki bu bölünme, sadece Tanrı'nın kusursuz düzenine işaret etmektedir: Cennetteki her ruh, bulunduğu gök küre ile mükemmel bir uyum içindedir ve daha yukarıdaki başka bir gök kürede bulunma arzusu taşımamaktadır. Cennetin kutsallığı bir bütündür ve bu bağlamda kendi içinde ayrımlara ya da derecelendirmelere sahip olması beklenmemelidir (97).

Cennette güneşin bulunduğu 4. gök katında Ortaçağ'ın büyük filozoflarının ve bilginlerinin ruhları yer almaktadır. Büyük filozof ve teolog San Tommaso d'Aquino ile San Bonaventura da burada bulunmaktadır. Onun ruhu da aynı kattaki diğer ruhlar gibi göz kamaştırıcı bir parlaklığa sahiptir. Mars gezegeninin bulunduğu 5. gök katında inancı uğruna mücadele vermiş kimselerin ruhları bulunur. Dante burada büyükbabasına rastlayacak, ondan öğütler alacaktır. Jüpiter'in yer aldığı 6. gök katında dünyadayken adaletli davranmış kralların ruhları vardır. Bu ruhlar Roma kartalının şeklini alarak Dante'nin önünde dizilecekler, Dante de bu krallardan yeryüzüne adaleti sağlayacak bir kurtarıcı göndermesi için Tanrı'ya dua etmelerini isteyecektir. Satürn gezegeninin bulunduğu 7. gök katında kendini tasavvufa adanların ruhları yer almaktadır. 8. kat olan *Sabit Yıldızlar* adındaki gök katında İsa'dan gelen bir ışıkla aydınlanan huzurlu ruhlar yer alır. Buradaki tüm ruhlar İsa'nın ve Meryem'in zaferini kutlamaktadırlar. Bu gök katında Dante, sahip olduğu iman konusunda tam ve gerçek bir teoloji sınavına tabi tutulur: San Pietro, San Giacomo ve San Giovanni, Dante'ye Hristiyanlığın üç temel ilkesi olan iman, Tanrı umudu, şefkat ve merhamet konularında sorular yöneltirler. Daha yukarıda, hareketli yapısından dolayı *İlk Hareketli Gök* adını alan 9. gök katında Dante melekleri görür. Cennetin bu gök katında Beatrice, ozan kainatın yaratılışını, Tanrı'yı ve melekleri anlatacaktır. Bu 9 gök katının daha da yukarısında, Tanrı'nın bulunduğu *Empireo* adındaki gök katında Tanrı'ya erişmiş kutsanmış ruhlar, kıyamet gününde devasa bir amfiteyatronun basamaklarına dizilmiş gibi durmaktadırlar. Ozan, bu bembeyaz ışıklar saçan ruhlarla büyük, beyaz bir gül arasında benzerlik kurar (Öncel 55-56). Melekler ise Tanrı'nın ilahi lütfuna erişmek için daha da yukarılara uçmakta, sonra da bu ilahi lütfu aşağı basamaklara dizilmiş ruhlara dağıtmaktadırlar (Baldi ve Giusso 298).

Beatrice, cennetteki rehberlik görevini *Empireo*'ya ulaştıklarında büyük sufi San Bernardo⁴'ya bırakır. San Bernardo, ozanın Tanrı'yı görebilmesi için Meryem'e yalvarır ve bu duanın kabul edilmesiyle birlikte Dante, yukarıdaki ışığın sonsuzluğunda Tanrı'yı gördüğünü hisseder. Ozanın ruhunu derin bir huzur kaplar. *İlahi Komedy*a bu şekilde sona erer. Dante'nin Tanrı'yı görebilmek için cennetteki rehberini değiştirmesi oldukça derin anlamlarla yüklüdür: Tanrı'nın bulunduğu *Empireo*'ya kadar ozanın yol göstericisi teoloji olmuştur. Ne var ki salt teoloji, Tanrı'ya erişebilmek için yeterli gelmeyecektir; bu bağlamda mistik bir tutkuya, tasavvufa ihtiyaç duyulmaktadır (Baldi ve Giusso 298).

⁴ Bernardo Tolomei 1272-1348 yılları arasında Siena'da yaşamış İtalyan din adamıdır. Santa Maria di Monte Oliveto Benedikten Cemaati'nin kurucusudur.

Dante'nin *İlahi Komedya* adlı yapıtının *Cennet* bölümünde insanların hikâyelerine çok az yer vermesi dikkate değer bir noktadır. Yeryüzünde olup bitmiş olayların anıları burada önem taşımaz. Buna karşılık yapıtta bazı istisnaların olduğu da bir gerçektir. Örneğin XI. kantoda San Francesco d'Assisi'nin yaşamının anlatılması özel bir anlama işaret etmektedir (Dèdèyan 32). Roma Kilisesi'nin çöküş içinde olduğu dönemde Kilise'yi kurtarmak üzere Tanrı tarafından görevlendirilen San Francesco d'Assisi'nin, yeryüzüne gönderilmiş kurtarıcılarının cennetteki temsilcisi olduğu ve peygamberlere özgü bir değer taşıdığı söylenebilir.

II. *Cennet*'in XVII. Kantosunda Dante'nin Floransa'dan Sürgün Edilişinin İzleri

Araştırmacı Vianello, "*İlahi Komedya Dante'nin diğer yapıtları arasında 'Kutsal Şiiri' temsil etmekte ve şairine evrensel şiir dünyasında yüce bir konum sağlamakta ise Cennet bölümünün XVII. kantosu hiç kuşkusuz bu yapıtın kilit noktalarından birini oluşturmaktadır,*" der ve ekler:

Bu kanto adaletin ve gerçeğin kantosudur. Dizeleri arasından yayılan ışık büyük şairin ruhunun bir yansıması gibidir. Her bir dize onun şiir anlayışını, ideolojik değerlerini, dünyevi yargılarını, bozulmuş bir toplum düzeni karşısındaki endişelerini gözler önüne sermektedir (25).

Yapısal olarak incelendiğinde XVII. kantoyu dört bölüme ayırmak mümkündür: 1) Dante'nin geleceğine ilişkin sorusu (1-27 arası dizeler); 2) Ozanın çarptırılacağı sürgün cezasını sınırsız bir şiirsel perspektifle betimleyen Cacciaguida'nın ozana verdiği cevap (28-99); 3) Dante'nin öteki dünyaya yaptığı yolculuğu insanlığa aktarma konusundaki tereddütleri (100-120); 4) Cacciaguida'nın öteki dünyada yaptığı bu yolculuğu kendine saklamaması için Dante'yi cesaretlendirmesi (121-142). *Cennet*'in XVII. kantosunda Dante, Mars gezegeninde, 5. gök küredeki düşsel yolculuğuna devam eder. Tarih 14 Nisan (ya da 31 Mart) 1300'dür. Ozan, Cacciaguida'ya gelecekteki yaşamına ilişkin sorular sorar. Dante'nin atası olan ve 1090-1091 yıllarında Floransa'da doğan Cacciaguida, 1147-1149 yılları arasında İmparator III. Corrado idaresindeki Haçlı Ordusu'na katılmış ve bu savaşlar sırasında hayatını kaybetmiştir. Ozan, *İlahi Komedya*'nın *Cennet* bölümünün XV., XVI. ve XVII. kantolarını Cacciaguida'ya adar. XV. kantoda XII. yüzyılın antik Floransa'sından bahseden Cacciaguida, XVI. kantoda Floransa'daki ahlaki dejenerasyona ve Floransalı ailelerin bu çöküş karşısındaki tutumlarına dikkat çekmektedir. XVII. kantonun odak noktası da önceki iki kantoda olduğu gibi yine Floransa kentidir. XVII. kantoyla

birlikte Cacciaguida'ya adanan üçlemenin son bulduğuna dikkat çeken araştırmacı Vianello şöyle der:

Bir büyükbabadan başka kim haksızlığa uğramış, mutsuz kurbanı daha iyi teselli edip ona öğüt verebilir? Cacciaguida'nın Dante'ye verdiği kendinden emin yanıtlar, her şeyden önce kendine has bir şiirsellik içinde ozanın yüceliğini ve merhametini överken acısını yatıştıran bir nitelik sergilemektedir. *İlahi Komedya*'nın verdiği ahlaki mesaj ve sanatsal anahtar işte tam da burada gizlidir. Bu dizelerle Dante, iyilik ve kötülük ile ödül ve ceza arasındaki yeryüzünde artık var olmayan dengeye dikkati çekmektedir. Kahramanlara özgü erdemli yaşamıyla kendinden sonra gelenler için bir rol model olarak kabul edilen Cacciaguida'yı Dante, ahlaki, dini ve siyasi yönleriyle kendine örnek alır (28).

XVII. kantoda Dante'nin geleceğe ilişkin soruları üzerine Cacciaguida ona siyasi nedenlerden ötürü Floransa'dan sürgün edileceğini, Cangrande della Scala'nın onu sarayında ağırlarken bulunacağı iyilikleri tüm netliğiyle dile getirir. Bu bağlamda, söz konusu kantonun dizelerinde “*yazgının sillesine dayanıklı*” (Alighieri 673) Dante, Cacciaguida'dan geleceğe ilişkin haberler alacak ve böylece “*beklenen okun acısını*” (Alighieri 673) daha az duyumsayacaktır. Yazarın bu sözleri kaleme alırken Ezop masallarının *Galteus Anglicus* adıyla bilinen bir Ortaçağ derlemesinin oldukça tanınmış bir ifadesinden⁵ esinlendiği varsayılır (Bosco ve Reggio 285). Ozan, acı ve talihsizlikle örülü yaşamının dramatik gerçekliğini bu dizelerde tüm çıplaklığıyla görünür kılar. Öyle ki XVII. kantoda Dante, ilahi yolculuğu sırasında karşılaştığı kişilerin değindiği o “*bak etmediği cezanın*” kehanetiyle ilk kez bu kadar net bir biçimde karşı karşıya kalacaktır: Söz konusu bu kehanet, büyük şairin Floransa'dan sürgüne gönderilişidir. Yapıtın XVII. kantosunda sürgün konusuna ilk olarak 46. dizede yer verilmektedir:

Acımasız, sinsî üvey ana yüzünden
Hypploytos'un Atina'dan gitmesi gibi,
senin de gitmen gerekecek Floransa kentinden.
İstenen bu, özlenen bu şimdiden,
böyle düşünenler, İsa'nın her gün satıldığı yerde
gerçekleştirecekler bunu çok geçmeden.
Suç yenilene yüklenecek yine;
ama ceza, onu veren gerçeğin
haklı olduğunu gösterecek (Alighieri 674).

⁵ “Nam praevisa minus laedere tela solent” (Beklenen okun acısı daha az olur).

Dante bu dizelerde siyasi nedenlerden ötürü Floransa'dan kovulması ile Hypploytos'un Atina'dan kovulması arasında bir benzerlik kurar. Ovidius'un dile getirdiği üzere, Hypploytos üvey annesi Fedra'nın uygunsuz teklifini reddeder ve bunun üzerine üvey annesi tarafından babası Theseus'a şikâyet edilir. Karısının yalan ifadelerine inanan Theseus ise oğlu Hypploytos'u hiç hak etmediği halde Atina'dan kovar. Dante, Hypploytos ile kendisi arasında kurduğu bu benzerlikle sürgüne gönderilişinin altında yatan haksız ve nedensiz gerekçelerin altını çizer. Kimi araştırmacılara göre yazar, Hypploytos'un annesi için kullandığı “*noverca*” (üvey) sözcüğüyle anavatanım dediği Floransa kentine “*ağır ve dolaylı*” bir gönderme yapmak ister gibidir (Bosco ve Reggio 286).

Buna karşılık, bazı araştırmacılar, oğlunun şehirden kovulmasını sağlayan üvey anne Fedra ile Dante'nin sürgüne gönderildiği Floransa arasında bir benzerlik kurmanın olanaksızlığını savunur (Balaci 75). Söz konusu yaygın yorumun aksine, masum Hypploytos'un Atina'dan kovulmasına neden olan Fedra değil, onun sözlerine aldanan baba Theseus'tur. Bu bağlamda ozanın, iftiracılara kulak vererek kendisini sürgüne gönderen Floransa ile Fedra arasında değil Floransa ile Theseus arasında bir benzerlik ilişkisi kurduğunun altı çizilir. Dante'nin hangi iftiraların kurbanı olduğunu detaylı bir biçimde saptamak güçtür. Dolayısıyla sürgün, ozanın sadakatinden asla ödün vermediği Kilise'ye karşı başkaldırışının yanı sıra hakkında atılan iftiraların bir sonucu olarak düşünülebilir:

Cennet bölümünün XVII. kantosunun 46. dizesindeki mitolojik giriş, üç yönlü bir ilişkiyi gün yüzüne çıkarır: Hypploytos-Dante, Atina-Floransa, Fedra-Siyahlar partisi; bu bağlamda Fedra'nın kötülüğünü, Floransalı hemşehrilerinin ozana yaptıkları kötülükler ve suçlamalarla bağdaştırmak yerinde olacaktır. Bununla birlikte söz konusu dizelerde Floransa'nın oğlu Dante'ye bir üvey anne gibi davrandığı, onu bağırına basmadığı dikkat çekicidir. Bu dizeler, sürgünün Dante'nin yüreğinde açtığı yarayı anlaşılır kılması bakımından önem taşımaktadır (Pasquini ve Quaglio 276).

O halde söz konusu dizelerle ozan, Fedra aracılığıyla Floransa'daki iftiracılara bir gönderme yapar; ancak bu gönderme yalnızca tamamlayıcı nitelik taşımaktadır. Bu dizelerle asıl vurgulanan düşünce, ozanın kendisi ile Hypploytos arasında kurduğu ortak nokta olan “masumiyet” olgusunda gizlidir (Bosco ve Reggio 276-277).

İlahi Komedya'nın özünün anlaşılabilmesi için Dante'nin sürgüne gönderilme nedenlerinin irdelenmesi esastır. Bilindiği üzere XIII. yüzyıl ortalarından itibaren sanayi alanında başlayan kalkınmayla birlikte Floransa çok geçmeden Avrupa'nın önemli bir ticaret ve sanayi merkezi konumuna yükselmiştir. Ekonomik refahın, iş olanaklarının artmasıyla kentlere akın eden köylüler, Dante'ye göre, kentteki karışıklığın, yozlaşmanın başlıca nedenini oluştururlar. Dante, “yeni halk” diye nitelediği zenginleşmekte olan burjuva sınıfı karşısında XII. yüzyılın ilk yarısındaki küçük Floransa'ya ve bu kentin soyluları ve yoksullarıyla barış ve huzur içinde geçen yıllarına özlem duyar (Öncel 36). Bu nedenle ozan, XIII. yüzyılda gerçekleşen ekonomik ve toplumsal gelişmeyi reddeder, yeni iş ve ticaret ruhunu, kentleşmeyi, feodalitenin gerilemesini, oluşmakta bulunan yeni uygarlığı benimsemez. Bu durum şairin geçmişe, özellikle de Ortaçağ'a duyduğu bağlılıktan değil, yeni burjuva sınıfında gördüğü düzensizlik, karmaşa ve iç çekişmelerden kaynaklanmaktadır. Diğer yandan Kilise'nin siyasete gün geçtikçe daha fazla müdahale etmesi, baskıcı bir politikayla anlaşmazlıkları körüklemesi çözüme ulaşmayı giderek daha da zorlaştırmaktadır. Bu nedenlerden ötürü Dante, Papa'yı Floransa'nın iç işlerinden uzak tutma ilkesini benimseyen ve mantık ile akıl doğrultusunda kararlar veren barış yanlısı *Beyazlar*'ın partisini destekler.

Dante'nin yaşadığı dönem, imparatorluk ve papalık makamları arasındaki çatışmalar çözüme kavuşmamış, hatta tüm Ortaçağ boyunca sürmüştür (Vianello 42). 1122 yılında yapılan Worms Antlaşması papa ve imparator arasındaki atama sorununu ortadan kaldırırsa ve Kilise ile imparator arasındaki dengeyi ilk kez sağlasa da, bu durum iki güç arasındaki kökleri çok daha derinlere dayanan üstünlük mücadelesini çözme yetmemiştir.

Bu dönemde piskoposlar ve keşişler sadece din görevlileri olmayıp, aynı zamanda büyük mülk sahipleri, senyör ve hatta idareci idiler. Bu nedenle dini güçlerinin yanında büyük dünyevi güç ve sorumluluğa da sahiplerdi. Bu iç içe geçmiş sistem nedeniyle her yönetim az ya da çok, ama mutlaka Kilise'nin liderlerine ve kaynaklarına bağımlıydı. Din adamı olan vasallar askeri kaynaklar sağlayabiliyorlardı. Bu durum asi soyluların kontrolü için gerekliydi. Kilise adamları yargıçtı, elçiydi ve idareciydi. Bu durum kralların kendi memurlarını seçmesini güç kılıyor ve sadece siyasi nedenlerden dolayı seçilenlerin Kilise tarafından kabul edilmesi de mümkün olmuyordu. Kilise mensuplarının hem ruhani hem de dünyevi görevlerinin olması çatışmayı kaçınılmaz kılmaktaydı (Durmaz 101).

Dante'nin *De Monarchia* (Monarşi Üzerine)⁶ adlı eseri de ozanın imparatorluk makamına verdiği değeri göstermesi açısından önem taşımaktadır. Ozana göre ancak tüm krallıkların büyük evrensel bir imparatorluk çatısı altında birleşmesi ile insanlar arasında gerçek bir barışın sağlanması mümkün olabilecektir. Oluşacak siyasi birlik içinde insanlara Kilise'nin evrenselliğini göstermek ve bu bağlamda evrensel bir monarşik yönetim altında Hristiyan dünyasının yeniden doğuşunu sağlamak çok daha kolay gerçekleşecektir. Dante'ye göre iki mutlak otorite vardır: Kilise ve imparator. Her iki otorite de farklı alanlarda yürütmek üzere görevlerini doğrudan Tanrı'dan almaktadırlar. Bu bağlamda Dante, *De Monarchia*'da savaşlarla ve acıyla, nefretle ve mücadelelerle, adaletsizlikler ve bölünmelerle düzenini yitirmiş seküler dünyada, doğru bir düzen içinde yeniden doğuş ihtimalinin varlığına dikkat çekmektedir.

Ne var ki, bir çeşit hükümet darbesiyle *Siyahlar*'ın Floransa'da siyasi üstünlüğü ele geçirmesinin ardından Dante ölüm cezasına çarptırılır: Floransa'ya girmesi halinde idam edilecektir. 1295 yılından itibaren kentinin siyasi yaşamında etken rol oynayan ozan, böylece çok sevdiği Floransa'ya ölümüne değin bir daha giremeyecek, Floransa özlemi içinde acı dolu bir ömür sürecektir (Öncel 36-37). Dante, sürgüne gönderilişinin baş mimarı olarak Papa VIII. Bonifazio'yu işaret eder. Birçok araştırmacı her ne kadar ozanın bu savını desteklese de, papanın kişisel nedenlerle Dante'yi mahvetmek değil, *Beyazlar*'ı siyasi bir güç olmaktan uzaklaştırmak amacı güttüğü ve ozanın bu durumun bilincinde olduğu önemle vurgulanması gereken bir başka gerçektir (Bosco ve Reggio 277).

1302'de başlayan sürgün dönemi, Dante'yi İtalya'nın kuzeyinde kentten kente sürükler ve yaşamında derin yaralar açar. Haksızlığa uğradığı düşüncesi ozanda o denli kuvvetlidir ki, yazdığı mektupları “*exul immeritus*” (haksız yere sürgüne gönderilen) ifadesiyle imzalamayı adeta kendine bir borç bilir. Birçok araştırmacı, söz konusu ifadenin şairin masumiyetini ve maruz kaldığı adaletsizliği sürekli vurgulamaya ne denli ihtiyaç duyduğunun ve er ya da geç Floransa'ya kavuşacağı konusunda duyduğu inancın açık bir göstergesi olarak kabul etmektedir (Balaci 70). Unutulmamalıdır ki sürgün, sadece sürgüne gönderilen kişiyi değil, aileleri ve çocukları, başka bir deyişle aynı soydan gelen sayısız insanı etkileyen, bir kuşağın tamamının dramıdır. Bu nedenle sürgünün yol açtığı acıları tek bir bireyle sınırlandırmamak esastır. Araştırmacı Jacques Heers,

⁶ Bu yapıtında Dante en iyi devlet yönetim biçimi üzerine düşüncelerini açıklar.

Ortaçağ'da Batı Dünyasındaki Gruplaşmalar ve Siyasi Hayat adlı yapıtında sürgün temasının altını şu sözlerle çizer:

Sürgün, bir bireyin yaşamında merhametten yoksun bir kırılma noktasına işaret eder ve günlük alışkanlıklarla birlikte sosyal bağların da yok olmasına zemin hazırlar. Sürgüne gönderilen birey, doğup büyüdüğü kentten uzakta bir yabancıya dönüşür, geçmişe ve anısını belleğinde tutmaya çalıştığı yerlere özlem duyar. Sürgün temasını işleyen edebi yapıtlar da sürgünün bireyde bıraktığı izlerin derinliğini kanıtlar niteliktedir. Sürgündeki kişinin mağrur, sert, ancak aynı zamanda hassas duruşu, pişmanlıkları, gururu ve sıklıkla mücadele halinde olduğu yalnızlığı, haksız bir biçimde güç sahibi olanlara karşı hissettiği yatıştırılmaz nefreti ve intikam arzusu birçok türdeki sayısız önemli edebi yapıtın en baskın öğesi olmuştur (128).

Sürgün cezasıyla birlikte *“en sevdiği ne varsa hepsini geride bırakan”* (Alighieri 675) Dante, yaşamının sonuna dek sürecek olan bu acı dönemi, kültürle uğraşan kimselere ve sanatçılara saraylarında yer veren prenslerin ve soylu kişilerin yanında geçirir. Sürgün, her ne kadar birçok araştırmacının da doğruladığı üzere ozanın kültür ufkunun dünyevi ölçülerde genişlemesini ve bakışlarını Floransa'nın ötesine çevirmesini sağladıysa da sevdiği topraklardan uzak, el kapılarında ömrünü geçirmenin özgür ve mağrur ruhuna ne denli acı verdiğini, içinde bulunduğu aşağılayıcı konumdan ne denli utandığını Dante XVII. kantonun dizelerinde şu şekilde dile getirir:

Başkasının ekmeğinin ne denli tuzlu,
başkasının merdiveninden çıkmanın
ne denli zor olduğunu göreceksin (Alighieri 675).

Sürgün acısının en yoğun yansıtıldığı bu ünlü dizeler, birçok araştırmacı tarafından sürgünün bireysel bazdaki ilk trajik yansıması olarak nitelendirilmekte, ozanın içinde bulunduğu trajediyi adeta görünür kılmaktadır (Rossi 102). 1304 yılında Papa VIII. Bonifazio'nun ölümü üzerine XI. Benedetto'nun papa seçilmesi ve 1309 yılında Lüksemburg kontu VII. Henri'nin imparator ilan edilmesi gibi gelişmeler Dante'nin Floransa'ya geri dönme umudunun ilk zamanlarda canlı kalmasını sağlar. Bu inançla *Beyazlar* partisinden başka sürgünlerle Floransa kentine hâkim olan *Siyahlar*'ı devirmek için mücadelesine devam eder. Ne var ki, Floransa'ya zorla girme çabalarının başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından zamanla iç çekişmelerine, aykırılıklarına

ve çatışmalarına tanık olduğu, kendi deyimiyle “*değer bilmez, inançsız, kötü kişiler*”den (Alighieri 675) oluşan sürgün arkadaşlarından ayrılmayı yeğler ve kendi yoluna tek başına devam eder:

Omuzlarına en büyük yükü de,
bu vadiye düşerken sana eşlik edecek
budala sürüsü bindirecek;
değer bilmez, inançsız bu kötü kişiler
sana kötülük edecekler; ama çok geçmeyecek
senin değil, onların yüzü kıpkırmızı kesecek (Alighieri 675).

Kimi araştırmacılar, Dante'nin sürgün döneminde yaşadığı en büyük acının aynı kaderi ve siyasi düşünceleri paylaştığı bu arkadaşlarının ozanın fikirlerine kulak vermemeleri ve ona iftiralarda bulunmaları olduğunun altını çizer. Bu anlaşmazlıkların ardından Dante “*kendi başına davranmayı*” (Alighieri 675) ve her türden siyasi gruplaşmanın ötesinde kalmayı tercih eder. Cennet bölümünün XVII. kantosu, bazı eleştirmenlerce, Dante'nin kendi içsel bütünlüğünü ortaya koyarak *Beyazlar* partisinden kopuşunun haklı gerekçelerini sıraladığı ve bir anlamda kendini aklamaya çalıştığı bir öz savunma niteliği taşıdığı ileri sürülür (Petrocchi 122). Bu bağlamda, “*senin değil, onların yüzü kıpkırmızı kesecek*” (Alighieri 675) ifadesi yaygın kanının aksine utançtan yüzlerinin kızarmasına değil, *Beyazlar*'ın kanlı bir yenilgiye uğradıkları Lastra Savaşı'na⁷ gönderme yaparak, savaşa katılmayan ozanın sürgün arkadaşlarını bu konuda engellemeye çalıştığını, ancak o “*budala sürüsü*”nün (Alighieri 675) Dante'nin önerilerini kulak arkası ettiğini doğrular niteliktedir (Bosco ve Reggio 278). Tıpkı Lastra Savaşı'nda olduğu gibi sürgün arkadaşları birçok kez daha Dante'nin öneri ve fikirlerine kayıtsız kalmış, yine felaketle sonuçlanan bu olaylar zinciri de ozanın dava arkadaşlarından uzaklaşmasına ve sonunda kopmasına neden olur.

Sürgün döneminde herhangi bir maddi kaynaktan yoksun kalan Dante, yaşamının geri kalan yıllarını İtalya'nın çeşitli bölgelerinde, sanat ve kültür adamlarına saraylarında yer veren mevki sahibi ailelerin ya da prenslerin himayesinde geçirmek zorunda kalır (Bosco ve Reggio 276). Lunigianalı Malaspina Markisi, Veronalı Scaligeri ailesi ya da Ravennalı Da Polenta ailesi gibi zenginlik ve güç sahibi bu aileler, sanatçıları ve kültür adamlarını prestijlerinden faydalanmak için himayeleri altına almış, zaman zaman onlara sekreterlik ya da elçilik gibi görevler de vermişlerdir.

⁷ 20 Temmuz 1304'te Floransa yakınlarında gerçekleşen savaş. *Beyaz Guelf*'ler Floransa'ya girmeye çalışmış ve bu teşebbüsleri başarısızlıkla sonuçlanarak *Siyah Guelf*'ler tarafından kanlı bir biçimde bastırılmıştır.

Doğup büyüdüğü kentte özgür bir yaşam süren ve burada gördüğü değerden gurur duyan ozanın yaşamını sürdürebilmek için başkalarının himayesine ve cömertliğine başvurmak zorunda kalmasının ve entelektüel üretkenliğini bu küçük düşürücü koşullarda devam ettirmeye çalışmasının ona verdiği acıyı net bir biçimde anlaşılır kılması bakımından XVII. kantonun altı önemle çizilmelidir (Baldi ve Giusso 276). Bununla birlikte, söz konusu kantoda Cacciaguida'nın ozanın sürgün dönemine ilişkin sözleri tamamıyla olumsuz öğeler taşımaz: Sürgün döneminde Dante'nin ilk sığınağı ona çok değer verecek olan Veronalı Scaligero ailesi olacak ve ozan 1311-1321 yılları arasında Verona senyörlüğü yapan büyük dostu Francesco della Scala'yı (Cangrande) burada tanıma fırsatı bulacaktır. Cacciaguida'nın bu sözleri, sürgünün üzüntüleri ve rahatlatan yanlarıyla “*tatlıya acı katarak*”⁸ (Alighieri 680) düşüncelere dalan ozanı teselli eder niteliktedir. Dante'nin bu dizelerle kendisini sürgün döneminde sarayında ağırlayan soylu aileler arasında yalnızca Scaligero ailesini övgüye değer bulması ona karşı kibarlığından ödün vermeyen tek bir aile olduğunu işaret etmez. *İlahi Komedya*'nın başka bölümlerinde (Araf, VIII. kanto, 109-139 arası dizeler) Malaspina ailesine yöneltilen övgüler de yer alır. “*İlk sığınağım, ilk barınağım/ merdivenin üstüne kutsal kuş konduran/büyük Lombardiyalının inceliği olacak*” (Alighieri 675) ifadesinde vurgulanması gereken nokta söz konusu ailenin zenginliği ya da gücü değil, ozana karşı incelikli davranışlarıdır. Ozanın Cangrande'ye gönderme yaptığı “*erdemli kavalcılar saçacak, parayı, yorgunluğu umursamadığını kanıtlayacak*” (Alighieri 676) ifadesi de yapılan iyiliklerin zenginliğin önüne geçtiği savını doğrular niteliktedir. Dante, Scaligero ailesinin yanında ilk olarak 1303-1304 ve daha sonra Cangrande döneminde 1312-1314 yılları arasında konaklama imkânı bulur. Bu bağlamda, yaklaşık 1318 yılında kaleme alındığı düşünüldüğünde XVII. kantonun Scaligero ailesinden bahsettiği bu dizelerinin ozanın kendisine yapılan iyiliklere karşı bir teşekkür anlamı içerdiği kabul edilebilir. Ne var ki eleştirmenlere göre bu teşekkür, asla yeni taleplerin habercisi olarak düşünülmemelidir (Bosco ve Reggio 280).

Cangrande della Scala'nın yaptığı iyilikler ozanın insanlığa ve dünyaya karşı umutlarının tekrar yeşermesini sağlayacaktır. Scaligero ailesinin evi sadece ozanın değil, aynı zamanda onun sürgünden dolayı aşağılanmış ve gücendirilmiş ruhunun da sığınağı olacaktır. Ozan, Cangrande'nin olağanüstü iyiliğinin ve adaletinin sayısız insanın yaşamını değiştirdiğine, zenginlik ve güç sahibi kimselerin göz ardı edildiğine, buna karşılık hor görülen ve ezilen yoksul halkın yüceltildiğine şahit olacak ve insanoğlunun erdemi onun evrensel adalete dair umutlarının yeniden doğmasını sağlayacaktır. Ozanın gözünde Cangrande, sosyal

⁸ Söz konusu ifadede Dante'nin üne kavuşması ve suçluların cezalarını çekmesi “*tatlı*”, ozanın sürgüne gönderilecek olması ise “*acı*” anlamına gelir.

değişimleri kontrol edebilecek ve toplum için uygun düzenin oluşmasını sağlayacak ideal bir yöneticidir. Bu bağlamda XVII. kantonun adaletin kantosu olarak nitelenmesi boşuna değildir. Dante bu dizelerde her şeyden önce bir birey olarak Cangrande'yi değil, onun üstlendiği misyonu yüceltmektedir (Pasquini ve Quaglio 281-282).

Sürgün döneminin acılarının vurgulandığı *Cennet* bölümünün XVII. kantosunun dizeleri sadece Floransa tarihini değil dünya tarihini de biçimlendiren olaylara ışık tutması açısından önem taşır. Daha önceden vurgulandığı üzere, Floransa'da vuku bulan bölünmeler Kilise'nin imparatorluk makamına karşı beslediği düşmanlıktan ileri gelmektedir. Bu nedenle Dante'nin sürgüne gönderilişi rastlantısal ve bölgesel olayların değil, dünya toplumlarındaki evrensel yozlaşmanın bir sonucu olarak kabul edilmelidir (Bosco ve Reggio 276). Yaşamının oldukça önemli bir bölümünü sürgünde geçiren ve çok sevdiği Floransa'ya dönme girişimleri sonuçsuz kalan Dante, İtalya'da gündün güne artan toplumsal çalkantıları güçlü bir imparatorun eksikliğine ve tek güç olma ilkesini benimseyen kilisenin baskıcı ve yayılcı politikasına bağlar. Sürgün döneminde siyasi çekişmelerin, baskının, şiddetin ve hırsın halkı nasıl bir çıkmaza sürüklediğine şahit olmak ozanı derin düşüncelere iter. Bu nedenle Dante, insanlara içinde buldukları toplumsal bunalımın ve çıkmazın nedenlerini açıklamayı ve onlara kurtuluşa giden yolu göstermeyi kendine görev bilir. Bilindiği üzere, *İlahi Komedya* böyle bir düşüncenin ürünüdür. Ne var ki ozan “öteki” dünyaya yaptığı düşsel yolculuğunda öyle ürkütücü manzaralarla karşılaşır ki, “gerçek” dünyadakilere kurtuluş yolunu göstermek için bile olsa gördüklerini anlatmakta tereddüt duyar:

Bitimsiz acılar içeren aşağıdaki
dünyada, kadınının gözlerinin beni
aldıkları güzel doruklu dağda
ve sonra gökte giderken ışıktan ışığa,
öyle şeyler öğrendim ki, yinelemem bunları,
üzüntüye düşürür birçok insanı (Alighieri 677-678).

Cacciaguida, ozanı gerçekleri tüm çıplaklığıyla anlatmaya davet eder, çünkü “*ilk tadışta acı gelse de sözleri, bir kez sindirilince, yaşamı besleyen besine (vital nodrimento) dönüşecek*”tir (Alighieri 678). Araştırmacılar söz konusu dizeleri *İlahi Komedya*'nın özü, ana fikri olarak tanımlar (Pasquini ve Quaglio 285). Aç gözlülüğün ve güç savaşlarının neden olduğu bozuk ve yozlaşmış düzenden insanlığı haberdar etmek, onları uyarmak ve Tanrı'nın vadettiği mutluluğa ermelerini sağlamak için bir kurtuluş mesajı olma düşüncesiyle doğan *İlahi Komedya*, bu mesaj insanlara iletiildiği

takdirde görevini tamamlamış sayılacaktır. Dolayısıyla XVII. kanto Dante'nin yeryüzüne dönüşünün ardından üstleneceği "kurtarıcı" misyonunun da habercisi olarak kabul edilir. Kendisine verilen görevi gerçekleştirebilmesi için ozana henüz hayatta iken Tanrı'nın adaletinin hüküm sürdüğü "öteki" dünyayı görme şansı bahşedilmiştir. Ancak bu yolla, insanlığın içinde bulunduğu yozlaşmanın ve çalkantının asıl sorumluları olan papalar, imparatorlar, krallar ozanın uyarılarına kulak verecek, insanlık saplanıp kaldığı bataklıktan kurtulacaktır (Bosco ve Reggio 293-294). Dante'ye göre yalnızca büyük acılar, insanoğluna kendi yüceliğini ve insanlığın yeniden kurtuluşa ermesi için sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiği gerçeğini ortaya çıkarır. Bu açıdan bakıldığında XVII. kantoda ozanın yüklendiği ilahi mesaj oldukça nettir: Dante, siyasi gruplar arasındaki çekişmelerin ve bazı Floransalıların anlaşmazlıklarının masum kurbanı olduğunun bilincindedir; uğradığı bu haksızlığın bilincinde olmak Dante'ye kendi yaşadığı acı deneyimlerde Tanrı'nın ona verdiği o büyük ödevin işaretlerini görmeyi öğretir. Yaşadığı talihsizlikler ve acılar, mücadeleci ruhunu adalet uğruna yeniden canlandırmak ve insanlığa kurtuluş yolunu işaret etmek için gerekli gücü ve kelimeleri (parola brusca) ozana sağlayacaktır (Petrocchi 107):

Çılgınlığın, yüksek tepeleri olanca gücüyle
döven rüzgâr etkisi gösterecek;
bu da sana az onur getirmeyecek (Alighieri 678).

Bazı eleştirmenlere göre, Dante'nin burada yüklendiği misyonun politik ve dini olmak üzere çift yönlü olduğu düşünülebilir (Vianello 31). Çünkü *İlahi Komedya*'nın "öteki" dünyaya yapılan yolculuğun mukadderatı ve kutsallığı üzerine kurulduğu düşünülecek olursa Tanrı'nın buradaki "kurtarıcı"ya verdiği ödevin politik ve dini öğeler taşıması şaşılmanması gereken bir durumdur. Benzer bir şekilde, ozanın gerçekler karşısında sessiz kalınmaması gerektiğine ilişkin düşüncelerine *Monarşi Üzerine* adlı yapıtında da rastlamak mümkündür. Bu dizelerde Dante, kendi ahlaki portresini belirgin çizgilerle resmetmektedir: Ortaya çıkan, yazgısına karşı mücadele veren bir savaşçının portresidir. Bu savaşçı yalnızca çağının olaylarına ve güçlü kişilerine karşı değil aynı zamanda kendi içinde de yenilmezliği yakalama amacını taşır. Bu bağlamda XVII. kantonun ilk dizelerinde rastladığımız "*yazgının sillesine dayanıklı olsam da*" (Alighieri 673) ifadesi, karşılaştığı talihsizliklerin ozanın bedeninde ve ruhunda açtığı yaraların onu durdurmaya yetmeyeceğine ilişkin inancını vurgular. Mücadeleyi anımsatan ifadeler kantonun son dizelerinde de rastlamak mümkündür: "*Sillesini vurmak için zamanın dörtlüme üstüme geldiğini görüyorum babam,*" (Alighieri 677) ifadesinde olduğu gibi, zaman öldürücü darbelerini vurmak için karşıdan gelen bir şövalye gibi

hızla akıp geçmekte, ozanı acılarıyla baş başa bırakmaktadır. Benzer bir şekilde, ozanın olacağını önceden sezinmesi ve gardını alması da “öteki” dünyada gördüğü gerçekleri insanlığa aktarma düşüncesine ilişkin bir “silah” olarak nitelendirilebilir. Bu bağlamda *Cennet*'in bu dizelerinin mücadeleyi anımsatan terimlerle yüklü olduğunu söylemek yanlış olmaz. Araştırmacılara göre, gerçeği insanlara aktarmak kahramanlıktan çok gereklilik ise, kahramanlık bu dizelerin temeli sayılmalıdır (Bosco ve Reggio 281-282).

III. Sonuç

XVII. kantonun merkezini Dante'nin 1301-1302 yılları arasında siyasi nedenlerden ötürü Floransa'yı terk etmek zorunda kalması ve siyasi açıdan yenilgiye uğramış sürgündeki bir kimse olarak Tanrı tarafından kendisine ilahi bir misyonun bahşedilmiş olması oluşturmaktadır. Cacciaguida'nın sürgünle ilgili açıklamaları oldukça net ve belirsizlikten uzaktır. Bu bağlamda XVII. kantoda Dante'nin sürgün dönemine ilişkin açıklayıcı bilgiler, ozanın öteki dünyadaki ilahi yolculuğu sırasında karşılaştığı Ciacco, Farinata, Brunetto Latini, Vanno Fucci, Corrado Malaspina ve Oderisi di Gubbio'nun sürgüne ilişkin üstü örtülü ve karanlık imalarından farklı bir nitelik sergilemekte, sürgün dönemini net bir biçimde gün yüzüne çıkarmaktadır.

XVII. kanto Dante ve Phaeton⁹ arasında, retorik bağlamda oldukça yüksek bir üslupla dile getirilmiş bir karşılaştırmayla başlar. Bu kantonun ilerleyen dizelerinde, tıpkı XV. kantoda olduğu gibi *Eneide* adlı yapıtta babasıyla karşılaşan Enea ve Dante arasında kurulan koşutluk dikkat çekicidir: Cacciaguida'nın Dante'ye sürgünle ilgili kehanetlerini sıraladıktan sonra ozana Tanrı tarafından verilen ilahi kurtarıcı misyonunu hatırlatması gibi *Eneide*'nin VI. kitabının sonunda Anchisse de oğlu Enea'ya Lazio bölgesinde onu bekleyen savaşları önceden haber verecek ve adaleti ve barışı sağlamak üzere Romalıların soyunun türeyeceği Lavinio kentini kurması için Tanrı tarafından ilahi bir görevle görevlendirildiğini açıklayacaktır.

Dante'nin Floransa ile olan ilişkisinin yapının sonuna dek aşk ve nefret arasında gidip geldiğini söylemek mümkündür. Ozan, özellikle *Cebennem* bölümünün XXVI. kantosunda (1-12 dizeler) ve *Araf* bölümünün VI. kantosunda (127-151) Floransa'nın siyasi ve ahlaki açıdan çökmüş değerlerinden küçümseyici ve alaycı satırlarla bahseder. Çalışmamızda daha önceden de altı çizildiği üzere *Cennet*'in XVII. kantosunda da Dante'nin, Hypploytos'un annesi için kullandığı “noverca” (üvey) sözcüğüyle anavatanım dediği Floransa kentine dolaylı bir biçimde oldukça ağır

⁹ Yunan mitolojisinde güneş aracını kullanan güneş tanrısı Helios'un oğludur.

sayılabilecek bir gönderme yaptığını söylemek mümkündür. Dante'nin çok sevdiği Floransa'ya atfettiği “üvey anne” ifadesi, ozanın Ravenna'da bulunan mezar taşında da yer almaktadır: “*Sevgiden yoksun anne, Floransa.*”¹⁰

Bununla birlikte, *Cennet*'in XXV. kantosunda¹¹ (1-12 dizeler) olduğu gibi doğup büyüdüğü ve bir gün tekrar kavuşmayı ümit ettiği Floransa kentinin özlemiyle mücadele ettiği satırların da azımsanmayacak kadar çok olduğunu vurgulamak gerekir. Tıpkı *Cennet*'in XV. ve XVI. kantolarında olduğu gibi XVII. kantoda da nostalji ve hüznün oldukça baskın unsurlardır: Geçmiş zamanların pişmanlıkları, idealleştirilmiş Floransa ve ozanın yeni yeni farkına vardığı o üzücü ve hak edilmemiş sürgün cezası Dante'nin acı çeken ruhunun adeta birer yansıması gibidir. Araştırmacı Momigliano'ya göre XVII. kantoyu *Cennet*'in diğer bütün kantolarından ayıran ve ona yüce bir ayrıcalık kazandıran en önemli unsur, ozanı ruhsal olduğu kadar edebi, felsefi ve tinsel açılardan olgunlaştıran sürgün döneminin ilk kez bu kantoda ayrıntılı bir şekilde yer verilmiş olmasıdır (Aktaran: Baldi ve Giusso 301). Birçok araştırmacının da vurguladığı üzere, XVII. kanto *Cennet* bölümünün özünü en iyi anlatan, *İlahi Komedy*'nin temel taşlarından biridir. Bu kanto güvenin, adaletin ve gerçeğin kantosudur ya da birçok kez vurgulandığı üzere bu kanto "Dante'nin iç dünyasının kantosudur" ve dizelerinden ozanın ruhunu en iyi tanımlayan sözcükler dökülmektedir. Onun şiir anlayışı, tarzı, ideolojik değerleri, kat'i yargılarının değişmezliği bu dizelerle tüm açıklığıyla gün yüzüne çıkmaktadır. Tanrı tarafından Ozana verilen kurtarıcı misyonun bu kantoda yüceltilmesi gibi, acı ve talihsizliklerle örülü çetin sürgün döneminin trajik gerçekliği de nedenleri ve sonuçlarıyla oldukça net bir biçimde bu kantoda kendine yer bulmuştur. Dante, öteki dünyadaki yolculuğu sırasında karşılaştığı ruhların birçok kez ima ettiği o hak etmediği cezanın, sürgünün kehanetiyle ancak cennetin beşinci gökküresinin anlatıldığı XVII. kantoda benzersiz bir açıklıkla karşı karşıya kalacaktır. Ne var ki yaşadığı bu talihsizlik ozanın, sembolik ve zamansız bir dil kullanarak gerçekleri tüm dünyaya haykırmasına ve böylece hem kendisi hem de tüm insanlık adına intikam almasına zemin hazırlayan en önemli etken olacaktır. Floransa'daki çatışmaları, yozlaşmayı, düzensizliği, ahlaksızlıkları ve kötülükleri tüm insanlığa duyurmak Dante'nin en kutsal misyonu olmuştur. Yaşanan gerçekler ne denli acı olursa olsun,

¹⁰ “Florentia mater amoris”. Söz konusu ifade Bernardo Canaccio tarafından ozanın mezar taşına 1366 yılında Latince olarak yazılmıştır.

¹¹ Söz konusu dizelerde Dante, Floransa'dan “*güzel bir ağıl*” (il bello ovile) olarak bahsetmekte, kendisini de bu ağılda uyumakta olan bir kuzuya (agnello) benzetmektedir. Ozanın bu dizelerde kendisi ve kuzu arasında kurduğu koşutluk masumiyet olgusundan ileri gelmektedir. Dante, kuzu gibi uyuduğu o güzel ağıldan gitmesine sebep olarak Floransalıların açtıkları savaşı işaret etmektedir.

kurtarıcı misyonunu üstlenen bir ozan ancak bu şekilde akıp giden zaman içinde insanlar için bir umut ışığı vadetmeyi başarabilecektir.

Dante'nin *İlahi Komedya* adlı yapıtıyla, öteki dünyaya yapılan yolculukların anlatıldığı diğer yapıtlardaki zayıf ve belirsiz tasvirler arasındaki fark, salt eserdeki yenilikçi üslupta değil ancak aynı zamanda Dante'nin dönemin en güçlü din adamlarının ve siyasetçilerinin kötülüklerini gözler önüne serip, dini ve siyasi çekişmelere dikkat çekerken gösterdiği cesaretle gizlidir. Özellikle de ozanın bu dizeleri, eski ve yeni düşmanlarının muhtemel kötülüklerine açık bir şekilde sürgün yaşamının zorlukları içinde, güçlü ailelerden yardım dilenmek zorunda kaldığı yıllarda kaleme aldığı, ancak bunlara rağmen üstlendiği ilahi misyonu hiçbir şüpheye meydan vermeksizin vazgeçilemeyecek kadar kutsal addettiği düşünüldüğünde yapıt çok daha büyük önem kazanmaktadır. Bu bağlamda *İlahi Komedya*'nın XVII. kantosunun özünde yer alan sürgün olgusu, ozanın şahsi olaylarını içeren salt özyaşamöyküsel unsurlar aracılığıyla değil, siyasi ve dini çekişmelerin nedenlerinin ve sonuçlarının dile getirildiği, insanoğlunun güç mücadelesinin ve bunun sonucunda gerçekleşen kaçınılmaz adaletsizliğin vurgulandığı olaylar aracılığıyla gün yüzüne çıkarılmakta ve böylece sadece ozanın yaşadığı Ortaçağ'da değil, günümüzde de geçerli olan ahlaki bir bilince ve cesaretin erdemine dikkat çekilmektedir. Sürgün olgusunu Dante'nin bireysel yenilgisi ya da trajedisi olarak değil, adaletsizliğe karşı gelen dürüst insanoğlunun trajedisi olarak kabul etmek gerekir. *İlahi Komedya*'nın doğuşuna zemin hazırlayan dönemin dini, siyasi ve sosyal bozukluklarına sürgün teması çerçevesinde ışık tutan *Cennet*'in XVII. kantosu, Dante'nin başyapıtının özünü ve ozanın iç dünyasındaki çalkantıları gün yüzüne çıkarması bakımından büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Alighieri, Dante. *İlahi Komedya*. Çev. Rekin Teksoy. İstanbul: Oğlak, 1998.
- Balaci, Alexandru. *Dante Alighieri*. Bucarest: Pentru Literatura, 1969.
- Baldi, Guido ve ark. *Dal Testo alla Storia dalla Storia al Testo*. Torino: Paravia, 1994.
- Bosco, Umberto, ve Reggio, Giovanni. *La Divina Commedia, Paradiso*. Firenze: Le Monnier, 1982.
- Branca, Vittore. *Ricordi nella Firenze tra Medioevo e Rinascimento*. Milano: Rusconi, 1986.
- Dèdèyan, Charles. *Dante e Virgilio*. Roma: Atti Acc. Agiati, 1982.
- Durmaz, Sayime. *Yüksek Ortaçağ'da Papa-İmparator Çatışması: Kılıç ile Âsâ'nın Savaşı*. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.1(2010): 93-120.
- Heers, Jacques. *Partiti e Vita Politica nell'Occidente Medievale*. Milano: Mondadori, 1983.
- Öncel, Süheyla. *İtalyan Edebiyatı Tarihi*. Ankara: İtalyan Kültür Heyeti, 1997.
- Pasquini, Emilio, ve Quaglio, Antonio Enzo. *Commedia Paradiso*. Italy: Garzanti, 1982.
- Petrocchi, Giorgio. *Il Paradiso di Dante*. Milano: Biblioteca Universale Rizzoli, 1989.
- Rossi, Vittorio. *Saggi e Discorsi su Dante*. Firenze: Sansoni, 1930.
- Vianello, Nereo. *Il Canto XVII del Paradiso*. Firenze: Lectura Dantis Scaligera, 1966.